

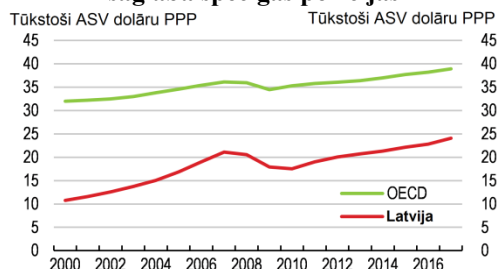
2019.GADA OECD EKONOMIKAS PĀRSKATS PAR LATVIJU

KOPSAVILKUMS

Spēcīgā izaugsme kļūs mērenāka

Ekonomika piedzīvo plašu uzplaukumu, ko veicina iekšzemes pieprasījums. Ātrs ienākumu pieaugums veicina privāto patēriņu. Straujais investīciju pieaugums 2017. un 2018. gadā veicināja IKP pieaugumu, kas pārsniedza 4%. Ir sagaidāms, ka 2020. gadā IKP pieaugums samazināsies līdz 3%, sarūkot pasaules tirdzniecības apjomiem un investīcijām.

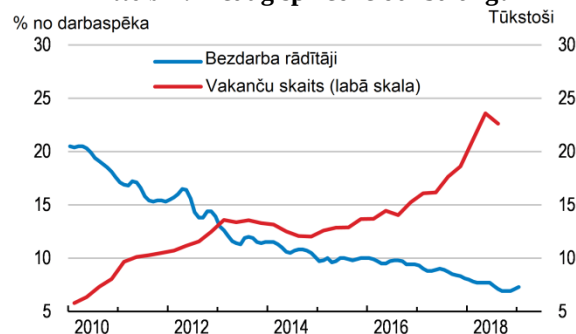
Attēls A. IKP uz vienu iedzīvotāju izaugsme saglabā spēcīgas pozīcijas

Avots: OECD Nacionālo kontu datubāze.

Bezdarba līmenis ātri samazinās, un vakanču skaits turpina pieaugt. Latvija turpina zaudēt darbaspēku migrācijas rezultātā, un vairāk nekā 40% emigrējušo, kas izbrauca laika posmā no 2009. līdz 2016. gadam, bija augsti kvalificēti. Tas veicina prasmju trūkuma pieaugumu. Papildus minimālās algas palielinājums par 13% 2018. gadā veicinājis algu pieaugumu valstī vidēji par 8%. Pasaules eksporta tirgus daļas turpina pieaugt un ir novērojama privātā sektora rentabilitāte, taču nepārtraukta darbaspēka vienības izmaksu palielināšanās apdraud konkurētspēju.

Attēls B. Pieaug spriedze darba tirgū

Avots: Latvijas Centrālā statistikas pārvalde; Eurostat.

Makroekonomiskā vide ir stabila. ECB noteiktās procentu likmes ir zemas, un fiskālā politika 2018.-2019. gada periodā kopumā ir neitrāla, jo iedzīvotāju un uzņēmumu ienākuma nodokļa reformas pakāpenisku ieviešanu kompensē augstāki akcīzes nodokļi un izdevumu ierobežošana citās jomās.

Lai gan algu pieaugums ir bijis spēcīgs, pašlaik inflācijas rādītāji izskatās stabili, bet kredītu pieaugums vājš. Pamatinflācijas rādītāji ir nostabilizējušies 2% apmērā. Lai gan privātā sektora parāds un "slikto" kredītu apjoms ir strauji samazinājies līdz pieņemamam līmenim un banku sektors ir pietiekami kapitalizēts, kredītu pieaugums joprojām ir tuvu nullei. Bankas saglabā piesardzību pēc smagiem zaudējumiem krīzes laikā, kurus daļēji ietekmē neefektīvs maksātnespējas process. Zināma nozīme ir arī plaši izplatītajai tendencei nedeklarēt ienākumus.

Tabula A. Ekonomiskā izaugsme būs stabila

Izaugsmes rādītāji, ja nav norādīti	2018	2019	2020
Iekšzemes kopprodukts (IKP)	4.9	3.1	2.7
Privātais patēriņš	4.6	3.8	3.6
Valdības patēriņš	3.8	2.5	2.0
Bruto pamatkapitāla veidošanās	17.1	7.8	3.6
Preču un pakalpojumu eksports	2.1	1.1	3.1
Preču un pakalpojumu imports	5.1	2.6	4.1
Bezdarba rādītāji (% no darba spēka)	7.4	7.0	6.8
Patēriņa cenu indekss (saskaņots)	2.6	2.5	2.4
Vispārējie valdības neto aizdevumi (% no IKP)	-0.6	-0.6	-0.5

Avots: OECD STEP 105 datubāze.

Ir pastiprināti centieni cīņā pret nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu. Lai samazinātu nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanas risku, Latvijā bankām tika aizliegts apkalpot noteikta veida paaugstināta riska “čaulas uzņēmumus”, kā rezultātā arī nerezidentu noguldījumu apjoms samazinājās par vairāk nekā 60%. Pamatojoties uz starptautisko ekspertu ieteikumiem (Moneyval, 2018.), jaunā valdība sadarbībā ar OECD izstrādā un ievieš darba plānu, kura mērķis ir stiprināt Latvijas uzraudzības, kontroles un tiesībsargājošo iestāžu kvalitāti un kapacitāti, kā arī uzlabot starptautisko sadarbību nelikumīgi iegūtu līdzekļu un terorisma finansēšanas apkarošanas jomā.

Izaugsmei jāklūst iekļaujošākai un “zaļākai”

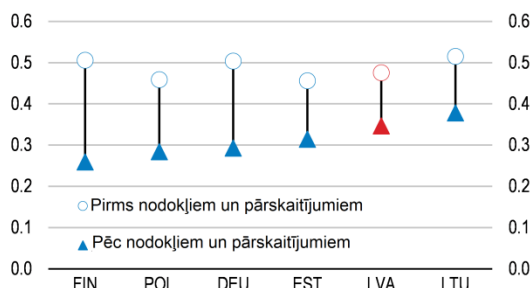
Saglabājas augsta ienākumu nevienlīdzība un nabadzība. Dzīves kvalitāte kopumā ir uzlabojusies visai strauji, taču reģionālās atšķirības ienākumos uz vienu iedzīvotāju joprojām ir izteiktas. Sociālā aizsardzība ir ierobežota, un mājokļu apstākļi ir neapmierinoši salīdzinoši lielai daļai iedzīvotāju. Ir jāpārskata nodokļu un pabalstu politika, lai samazinātu nevienlīdzību.

Iedzīvotāju ienākumu nodokļu reforma ir samazinājusi darbaspēka nodokļus noteiktai daļai mājāsaimniecību ar zemiem ienākumiem. Tomēr jauns sociālo iemaksu veids, kas paredzēts veselības aprūpes izdevumiem, ir samazinājis šo ietekmi. Nodokļi, ar ko apliek lielās algas, un progresīvā nodokļu sistēma joprojām nav izplatīta, jo vairāk nekā 90% nodokļu maksātāju maksā zemāko likmi – 20%. Arī sociālā palīdzība saglabājas zemā līmenī, un, lai arī situācija nedaudz uzlabojās, pabalstu saņēmējiem joprojām

nav daudz stimulu, lai pieņemtu zemi apmaksātus darbus.

Attēls C. Ir jāpārskata nodokļu un pabalstu politika, lai samazinātu nevienlīdzību

Džini koeficients par 2016. vai pēdējo pieejamo gadu

Avots: OECD Ienākumu sadalījuma datubāze (ISD).

Salīdzinoši mazais pašvaldību izmērs samazina iespējas sniegt augstas kvalitātes sabiedriskos pakalpojumus, tai skaitā nodrošināt izglītību un sabiedrisko transportu. Valdība ir ierosinājusi teritoriālo reformu ar mērķi ievērojami samazināt pašvaldību skaitu. Ir sagaidāms, ka tas sniegs efektīvākus ieguvumus un palīdzēs risināt arvien pieaugošo plaisu starp laukiem un pilsētām.

Veselības aprūpes finansējums ir pieaudzis no zema līmeņa, taču nesenās reformas ir saistītas ar nopietniem riskiem. Par spīti strauji pieaugošajam dzīves ilgumam, tas joprojām ir viens no zemākajiem OECD valstu vidū un ļoti nevienmērīgs. Nesen veiktā reforma samazināja augstos tiešos maksājumus, kas bija šķērslis daudziem pacientiem apmeklēt ārstus. Taču darba ņēmējiem, kas neveic obligātās sociālās apdrošināšanas iemaksas, un pensionāriem, kuriem pensiju maksā cita valsts, ir jāmaksā brīvprātīgās iemaksas, pretējā gadījumā tie tiks izslēgti no veselības aprūpes paketes, apdraudot to veselības stāvokli. Jaunais valdības ierosinājums atcelt šo iemaksu un atjaunot universālu piekļuvi veselības aprūpes pakalpojumiem ir apsveicams.

Energoefektivitātes uzlabojumi varētu samazināt emisiju līmeni. Integrētas teritoriju un transporta plānošanas trūkums ir veicinājis pilsētu izplešanos un ierobežojis sabiedriskā transporta pievilcību. Vairums mājāsaimniecību ir mājokļa īpašnieki, un daudziem nav pieejami kredīti un finanšu līdzekļi, kurus ieguldīt energoefektivitātes pasākumos. Mājokļu īpašnieku asociācijas bieži vien ir apgrūtinātas ar sarežģītām lēmumu pieņemšanas procedūrām un energoefektivitātes

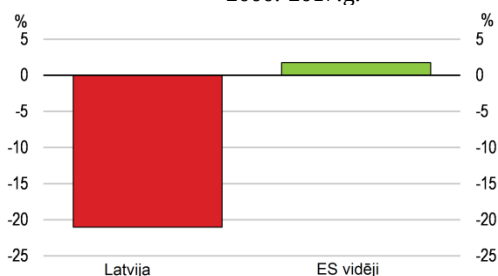
investīciju loģistiku, kas kavē ES un citu publisko investīciju plašāku izmantošanu.

Ātrākam produktivitātes pieaugumam ir būtiska nozīme labklājības nodrošināšanā pie iedzīvotāju skaita samazināšanas

Latvijai ir nepieciešama spēcīgāka produktivitātes izaugsme, lai uzlabotu dzīves kvalitāti. Tas palīdzētu novērst novecošanas un augsti kvalificētā darbaspēka emigrēšanas sekas. Produktivitātes pieaugums samazinājās pēc 2008. gada, jo finanšu krīze pasliktināja kredītu pieejamību, kavējot kapitāla padziļināšanos un ieguldījumus inovācijās. Prasmju, īpaši digitālo tehnoloģiju apgūšanai nepieciešamo prasmju, trūkums, vājā konkurence dažās nozarēs ar nozīmīgu valsts un pašvaldības uzņēmumu līdzdalību arī bremzē produktivitātes pieaugumu.

Attēls D. Darbspējīgo iedzīvotāju skaits samazinās

Iedzīvotāju skaita izmaiņas vecumā 15-64 gadi (%), 2000.-2017.g.

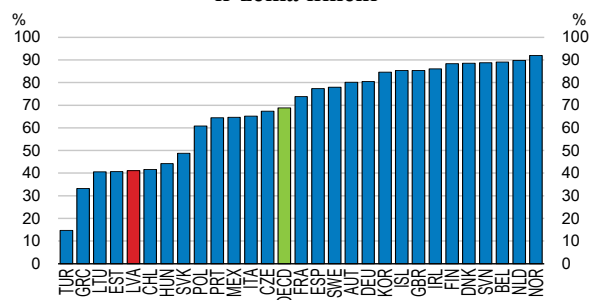
Avots: Apvienoto Nāciju Organizācija, Ekonomikas un sociālo lietu departaments, Iedzīvotāju nodaļa (2017), Pasaules iedzīvotāju perspektīvas: 2017. gada koriģētais izdevums, DVD izdevums.

Augsts ēnu ekonomikas līmenis kavē spēcīgāku investīciju pieaugumu un sabiedrības iekļaušanos. Plaši izplatītā prakse nedeklarēt ienākumus negatīvi ietekmē nodokļu ieņēmumus, kas ir tik nepieciešami, lai varētu veikt ieguldījumus izglītībā un infrastruktūrā, darbinieku apmācībā un uzņēmumu finansēšanā. Tā rezultātā rodas fragmentāras pensiju fonda iemaksas. Valdības darbs ir vērsts uz to, lai nostiprinātu nodokļu administrēšanas un citu tiesībsargājošo iestāžu kapacitāti, taču vakances aizpildās lēni, un iecietīgie sodi turpina kavēt cīņu pret nodokļu pārkāpumiem.

Izteikti zemie parādu piedziņas rādītāji maksātnespējas lietās negatīvi ietekmē kredītu un investīciju pieejamību. Jau iepriekš investoru uzticību ir mazinājuši mazie sodi par krāpniecību

un maksātnespējas administratoru zemā atbildība. Nesen veiktās maksātnespējas administrācijas reformas uzlabojušas procesu caurspīdīgumu un uzraudzību, tomēr ir jāstiprina uzticēšanās tiesu varai un tās spējai apkarot ekonomiskos un citus noziegumus. Veicinot vienkāršāku maksātnespējas procesu ierosināšanu, varētu palīdzēt pārstrukturēt dzīvotspējīgas firmas un ātrāk likvidēt dzīvotnespējīgās.

Attēls E. Parādu atgūšana maksātnespējas lietās ir zemā līmenī

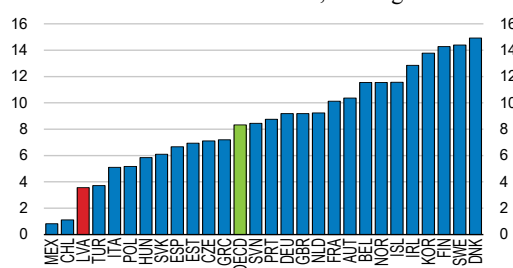
Piezīme: Parādu atgūšanas rādītājus aprēķina, pamatojoties uz maksātnespējas procesa laiku, izmaksām un iznākumu, un to reģistrē kā dolāros atgūtos centus, ko atgūst nodrošinātie kreditori.

Avots: Pasaules Banka, datubāze "Uzņēmējdarbības veikšana 2019. gadā"

Valsts un pašvaldību uzņēmumu pārvaldība ir jāuzlabo, lai izvairītos no godīgu konkurences apstākļu apdraudēšanas. Valsts īpašumtiesību pamatojums netiek stingri piemērots, neļaujot pieņemt uz pierādījumiem balstītus lēmumus par privatizāciju. Pašvaldībām piederošajiem uzņēmumiem netiek piemērots tas pats regulējums, kas valsts uzņēmumiem un netiek nodrošināta pašvaldību uzņēmumu laba pārvaldības prakse. Pretstatā daudzām citām OECD valstīm Konkurences padome Latvijā nevar iejaukties, konstatējot administratīvos aktus, kas apdraud godīgas konkurences principus.

Attēls F. Pētnieku skaits ir nepietiekams

Uz tūkstoši nodarbināto, 2016. gads

Avots: OECD Galveno zinātnes un tehnoloģiju indikatoru datubāze.

Inovācijas veikspēja ir zema. Tikai dažas firmas ievieš inovācijas, izdevumi pētniecībai un attīstībai ir samērā zemi. Pētnieku skaits ir nepietiekams, un pētījumu kvalitāte ir zema. Tiek ieviesti dažādi pasākumi, kas vērsti uz zināšanu pārnesi, bet pētniekiem nav pietiekami stimuli sadarboties ar uzņēmējiem. Valdība ir veikusi institucionālā finansējuma reformas, lai veicinātu zinātnisko institūciju sniegumu un konsolidāciju. Šo reformu turpināšana palīdzētu uzlabot efektivitāti un ļautu palielināt algas, kā arī uzlabot pētnieku darba apstākļus, lai piesaistītu kvalificētāku personālu.

Ir jārisina prasmju trūkuma jautājums

Izglītība un apmācība ir vairāk jāpielāgo darba tirgus vajadzībām. Profesionālās apmācības programmas ir aktualizētas, iesaistot sociālos partnerus, kas ir vērtējams pozitīvi. Taču daudziem mazajiem uzņēmumiem Latvijā bieži vien trūkst kapacitātes, lai piedāvātu pilna apmēra profesionālās apmācības programmas. Risinājums

varētu būt veicināt apvienoto apmācību piedāvājumu.

Pieaug iesaistīšanās pieaugušo apmācībās, tomēr tā ir nepietiekama mazkvalificēto darbinieku vidū. Izdevumi aktīvā darba tirgus politikas pasākumu īstenošanai ir novirzīti no valsts subsidētām programmām uz efektīvākiem apmācības un aktivizēšanas pasākumiem, taču joprojām ir zemā līmenī.

Ierobežots zemo īres maksu mājokļu piedāvājums teritorijās ar dinamisku attīstību kavē piekļuvi darbavietām. Starp Latvijas reģioniem pastāv lielas atšķirības bezdarba un ienākumu jomā, taču vairums darbinieku nevar atļauties iegādāties jaunu mājokli reģionos, kur ir novērojama dinamiska attīstība. Gan privātais īres, gan sociālo mājokļu sektors ir ļoti ierobežots. Valdība plāno attīstīt privāto īres tirgu, atbalstot piekļuvi ilgtermiņa finansējumam un mājokļiem, nosakot īres maksas robežas, kas ir vērtējams pozitīvi.

GALVENIE SECINĀJUMI		GALVENĀS REKOMENDĀCIJAS	
Labklājības, iekļaušanas un zaļās izaugsmes uzlabošana			
Ēnu ekonomikas līmenis, kas izpaužas kā ienākumu nedeklarēšanas tendence un izvairīšanās no nodokļu nomaksas, ir plaši izplatīts, negatīvi ietekmējot darba ņēmējiem pieejamo sociālo nodrošinājumu un apmācību, produktivitāti, kā arī nodokļu ieņēmumus, kas ir ļoti nepieciešami izdevumu palielināšanai.		Turpināt iesaistīt sociālos partnerus cīņā pret ēnu ekonomiku, ieviešot partnerības līgumus ar nozarēm. Piedāvāt pietiekami lielas algas, lai piesaistītu kvalificētu darbaspēku tiesībsargājošās iestādēs.	
Izdevumi veselības aprūpei ir zemi, un lieli tiešie maksājumi ierobežo veselības aprūpes pieejamību iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem. Liedzot veselības aprūpes paketes daļas dažiem strādājošajiem un pensionāriem, kas nemaksā jaunieviesto sociālo iemaksu, var apdraudēt to veselības stāvokli.		Jāpalielina izdevumi veselības aprūpei, lai samazinātu tiešos maksājumus. Jāpārliecinās, ka visiem iedzīvotājiem ir piekļuve pilna apjoma veselības aprūpes paketei, kā paredzēts.	
Vidējais pašvaldību izmērs ir nepietiekams, lai nodrošinātu augstas kvalitātes sabiedriskos pakalpojumus, tai skaitā nodrošināt izglītību un sabiedrisko transportu.		Jāpalielina pašvaldību izmēri, apvienojot vairākas pašvaldības.	
Ir nepietiekami sociālie maksājumi un darba stimuli darba ņēmējiem ar zemām algām.		Jāpalielina garantētie minimālie ienākumi un jāapsver iespējas vēl samazināt to ieturēšanu.	
Integrētas transporta plānošanas trūkums Rīgas reģionam un valstij kopumā ierobežo sabiedriskā transporta pievilcīgumu, palielinot satiksmes intensitāti un piesārņojumu.		Jāapsver iespējas izveidot sabiedriskā transporta patērētāju asociāciju Rīgas reģionam, kā arī valstij kopumā, lai koordinētu transporta plānošanu un nodrošināšanu.	
Spēkā esošās nodokļu likmes par CO ₂ un gaisa piesārņotāju emisiju ir zemas.		Jāpalielina ar enerģētiku saistītie nodokļi un jāizlīdzina spēkā esošās nodokļu likmes par CO ₂ un citu gaisa piesārņotāju emisiju dažādiem degvielas veidiem un pielietojumiem.	
Mājokļu fonds ir novecojis un ar zemu energoefektivitāti. Daudziem mājokļu īpašniekiem trūkst finanšu resursu, un lēmumu pieņemšanas procedūras mājokļu īpašnieku asociācijās ir sarežģītas.		Jāmudina mājokļu pārvaldīšanas aģentūras ierosināt un pārvaldīt energoefektivitātes ieguldījumus lielam ēku kopumam un mājokļu īpašniekiem ar zemiem ienākumiem jānodrošina dotācijas 100% izmaksu segšanai. Jāievieš nodokļu atvieglojumi par mājokļu renovāciju.	
Ekonomisku mājokļu trūkums reģionos ar dinamisku attīstību pastiprina prasmju trūkumu un negatīvi ietekmē labklājību.		Jānodrošina papildu valsts finansējums zemo īres maksu un sociālo mājokļu būvniecībai.	
Fiskālā politika			
Valsts parāds ir zems un deficīts tiek kontrolēts.		Jāsamazina deficīts saskaņā ar plānoto.	
Par spīti nesen veiktajai iedzīvotāju ienākuma nodokļa reformai, nodokļu slogs uz darbaspēka ienākumiem saglabājas liels mazo algu saņēmējiem, kā arī ir ierobežota nodokļu progresivitāte. Jaunas sociālās iemaksas, kas paredzētas veselības aprūpes izdevumiem, tikai palielināja nodokļu slogu dažām no neaizsargātajām grupām.		Jāuzrauga iedzīvotāju ienākuma nodokļu reformas sekas, īpaši uz māsaimniecībām ar zemiem ienākumiem. Ilgtermiņā jāapsver iespēja atteikties no sociālajām iemaksām, kas paredzētas veselības aprūpes finansēšanai, kā arī jāveic citas darbības, lai padarītu iedzīvotāju ienākuma nodokļu sistēmu progresīvāku.	
Produktivitātes veicināšana			
Profesionālo apmācību nodrošināšana ir nepietiekama, jo daudziem mazajiem uzņēmumiem nepietiek kapacitātes apmācību nodrošināšanai.		Jāveicina apvienoto apmācību piedāvājumi, iesaistot vairākus uzņēmumus.	
Pieaug iesaistīšanās pieaugušo apmācībā, tomēr tā ir nepietiekama mazkvalificēto un vecāka gadagājuma darbinieku vidū. Jārisina vispārīgo un digitālo tehnoloģiju prasmju trūkums.		Pēc iespējas ātrāk jāievieš plānotais finansiālais atbalsts uzņēmumiem, kas nodrošina apmācību saviem darbiniekiem, īpaši palielinot finansējumu mazkvalificētā darbaspēka apmācībai.	
Konkurence šķiet vāja nozarēs, kurās ir spēcīga valsts uzņēmumu iesaiste.		Jāizstrādā detalizētākas vadlīnijas un stingrāk tās jāievieš valsts īpašuma tiesību pamatojuma pārskatīšanai. Jāstiprina Konkurences padomes pilnvaras ieviešanai, konstatējot valsts un pašvaldību uzņēmumu rīcību, kas vērsta uz konkurences mazināšanu.	
Izdevumi aktīvās darba tirgus politikas pasākumiem ir nepietiekami un lielā mērā atkarīgi no ES fondu finansējuma. Konsultantu noslogojums ir augsts.		Nodarbinātības valsts aģentūrai jānoalgo vairāk konsultantu. Jāizvērtē ES finansētās apmācības, lai noteiktu efektīvākās programmas. Jāplāno ES finansētās apmācības finansēšana ārpus pašreizējā ES budžeta cikla, ja nepieciešams, no valsts līdzekļiem.	
Pētījumu kvalitāte ir zema, un sadarbība starp zinātniekiem un uzņēmējiem ir vāja.		Jāveicina resursu apmaiņa starp universitātēm un pētniecības institūcijām. Jāuzlabo algas, darba apstākļi un karjeras perspektīvas publisko zinātnisko institūciju pētniekiem, un jānodrošina spēcīgāks stimuls sadarbībai ar uzņēmējiem.	
Maksātspējas procedūru jaunprātīga izmantošana iepriekš ir iedragājusi ticību tiesu varai un bankas kredītu atgūšanas izaugsmei. Uzticēšanās tiesu varas neatkarībai un tās efektivitātei korupcijas apkarošanā ir vāja, un ir jāstiprina tās spēja apkārt ekonomiskos noziegumus, tai skaitā ienākumu nedeklarēšanu un izvairīšanos no nodokļu nomaksas.		Jāuzlabo spriedumu pieņemšanas kvalitāte un ātrums, veicot tiesu personāla apmācību un specializēšanos. Jānodrošina tiesnešu atbildība un atskaitīšanās, tai skaitā, pagarinot gala termiņus disciplinārlietu izskatīšanai.	
Ir grūtības risināt nelikumīgi iegūto līdzekļu legalizācijas problēmas, kas izriet galvenokārt no bankām, kuras specializējušās nerezidentu klientu apkalpošanā.		Arī turpmāk augstākajā valdības līmenī jānodrošina āprēmšanās ātri ieviest valdības darbības plānu, stiprinot nelikumīgi iegūto līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas apkarošanas regulējumu.	

Ēnu ekonomikas apkarošana:

- pakāpeniski pārtraukt mikrouzņēmuma nodokļa režīmu.

Kapitāla pārdales uzlabošana:

- ļaut kreditoriem ierosināt pārstrukturizāciju un ieviest agrīnā brīdinājuma mehānismus par finanšu grūtībām.

Konkurences veicināšana:

- jāpaplašina valsts uzņēmumu uzraudzības sistēma, tajā iekļaujot lielus komerciālas orientācijas pašvaldības uzņēmumus;
- Konkurences padomei jānodrošina pietiekams finansējums kvalificētu speciālistu noalgošanai.

Prasmju stiprināšana:

- jāapsver iespēja izveidot mehānismus, kas palīdzētu nelieliem uzņēmumiem tikt galā ar loģistikas un administratīvajām procedūrām, lai piedāvātu darba vidē balstītas mācības;
- jāveicina izpratne par darba vidē balstītas mācības sniegtajām priekšrocībām, veicot rūpīgu izmaksu un ieguvumu analīzi un tās konstatējumu reklamēšanu;
- jāizmanto Profesionālās izglītības kompetences centri (PIKC) kā platforma, uz kuras pamata koordinēt un nodrošināt profesionālās un pieaugušo apmācības kvalitāti;
- jāievieš finansiāla palīdzība augstākās izglītības studentiem, balstoties uz ienākumu pārbaudi.

Inovācijas un zināšanu pārneses stiprināšana:

- jākonsolidē inovāciju atbalsta realizēšana vienas aģentūras ietvaros.

ES finansējuma izmantošana produktivitātes veicināšanai:

- jāpadara vienkāršākas pieteikšanās procedūras ES finansējuma saņemšanai un jāpilnveido ES finansēto projektu pārvaldības noteikumi.

Efektīvas produktivitātes padomes institūcijas dibināšana:

- jānodibina produktivitātes padome ar augstu pētniecisko kapacitāti un spēcīgu iesaistīšanos politikas veidošanas procesā.